

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

**NORSK
GENRESSURSSENTER**
genressurser.no

Norske truede storferaser

Hva er opprinnelsen deres og hvor gamle er de?

DØLAFE

Dølafeet har sin opprinnelse i Gudbrandsdalen, Østerdalen og på Hedemarken hvor det var lett tilgang på rikt fjellbeite. Det var imidlertid langt til tettsteder med avsetning for ferske melkeprodukter, og det var tradisjon for å føre opp dyr til slakt i dølafeets distrikt. Derfor ble dølafeet avlet som et kombinasjonsfe for mjølk og kjøtt. På slutten av 1800-tallet var dølafeet fargerikt. Det kunne være grå-, svart- og rødsidet, brandet eller ensfarget - og det var både kollete og hornete dyr.

Selv om det aldri ble full enighet om en felles rasestandard for dølafe, hevdet mange at hun skulle være svart med brun ål. Rektor Hirsch på Jønsberg landbruksskole brukte denne malen når han utviklet en stamme på slutten av 1800-tallet, med mål om at disse dyra skulle utmerke seg fra andre raser.

Jønsbergstammen ble vel ansett og fikk betydning i utviklingen av dølafeet, og Hirsch er av mange regnet som dølafeets far. I dag er likevel noe av det mest karakteristiske ved rasen den fargevariasjonen den representerer med farger som svart, brunt, rødt, hvitt og brandet. Tegningene kan være ensfarget, flekket, sadlet og sidet. Langt de fleste dyra har store horn, men det finnes også dyr som er kollet.

TELEMARKFE

Telemarkfeet var den første storfe-populasjonen i Norge som ble definert som egen rase i 1856. Den første offisielle utstillingen for telemarkfe ble holdt i Kviteseid i samme år.

Norges første statsagronom i husdyrbruk, Johan Lindeqvist, ivret sterkt for det lokale feet i Telemark og han mente det var velegnet som en fjellrase for hele landet. Telemarkfeet ble lenge brukt til å krysse inn og forbedre det lokale feet i fjelltraktene, og rasen ble godt etablert i hele Sør- og Øst-Norge.

På slutten av 1800-tallet slo stedegenhetslæra igjennom, med den grunnteorien at tilpassede egenskaper ble nedarvet og at alle egenskaper var et resultat av tidligere generasjoners påvirkning av miljøet. Dette førte til at nær sagt alle bygder utviklet sin egen lokale ferase, og telemarkfeet ble regnet som fremmed og uønsket mange steder utenom Telemark. Rasen var allerede godt etablert i Indre Hardanger, Hallingdal, Valdres, på Voss og på Tynset og flere av disse viktige avlssenter for rasen holdt fram til etterkrigstida.

Telemarkfeet skal i dag være rødsidet eller brandsidet. De skal ha sammenhengende hvit rygg fra hale til hode. Bringen skal være hvit, det samme skal underdelen av buken, juret, bakbeina og halen. Hodet bør være droplete med rød farge på mule, kjaker og ører. Dropler i hodet og i overgang mellom hvitt og rødt er ønskelig, likeledes velformede og fine horn. Telemarkfeet skal være en typisk mjølkerase og ikke være for grovlemmet.

VESTLANDSK FJORDFE

Vestlandsk fjordfe er en samlebetegnelse for det stedege feet på Vestlandet og anerkjent som én rase på 1890-tallet. Raseuniformen var likevel ulik i de ulike fjordarmene. For eksempel så skulle kyrene være røde og kolla i Sunnhordaland, svart og horna i Midthordaland, mens det skulle være grå og kolla på Sunnmøre og i Romsdal. Oppdelingen skapte etter hvert problemer med for få avlsdyr i hvert distrikt og dette sammen med interessen for å drive systematisk avlsarbeid førte til at man begynte å føre felles stambok fra slutten av 1920-tallet for feet på Vestlandet.

Da vestlandsk raudkolle spredte seg nordover på Vestlandet fra 1930-tallet og framover både fortrenget og blandet disse kyrene seg med fjordfeet. I 1947 ble det derfor besluttet å slå disse to rasene sammen til sør- og vestlandsfe. Fra 1950-tallet gikk stadig fler produsenter over til NRF og det førte til en dramatisk nedgang for de lokale rasene. Da det på 1980-tallet ble satt i verk bevaringstiltak for norske husdyr, fant man grunnlag for igjen å holde vestlandsk fjordfe og vestlandsk raudkolle adskilt.

Fargevariasjonen på fjordfeet i dag er stor med farger som svart, brunt, rødt, hvitt, skimlet og brandet. Tegningene kan være ensfarget, flekket, sadlet, droplet, botete og sidet. Noen dyr har horn eller nyvler, og andre er kolla.

VESTLANDSK RAUDKOLLE

Vestlandsk raudkolle stammer fra Sør-Vestlandet, med opphav fra lyngdalsfeet som ble kryssset med det lokale feet i Rogaland. Det finnes teorier om at opprinnelsen til lyngdalsfeet er importert dyremateriale av datidens jerseytype fra 1700-tallet. På slutten av 1800-tallet var det mange ulike farger og tegninger på feet i Rogaland, men etter hvert gikk en inn for å satse på røde og kolla dyr. Vestlandsk raudkolle ble etablert som rase på begynnelsen av 1900-tallet.

Rogaland var et viktig avlssenter på Sør-Vestlandet og herfra ble det solgt mange stambokførte avlsokser til fjordfedistriktet nordover på Vestlandet. Dette førte blant annet til at man i 1947 slo sammen vestlandsk raudkolle med vestlandsk fjordfe til sør- og vestlandsfe. Fra 1950-tallet gikk stadig fler produsenter over til NRF og det førte til en dramatisk nedgang for de opprinnelige rasene. Da det ble satt i verk bevaringstiltak for norske husdyr på

1980-tallet, fant man grunnlag for igjen å holde vestlandsk fjordfe og vestlandsk raudkolle adskilt.

Raudkolla er rød og kollet, lita og nett. Rødfargen varierer fra lysrød til rødbrun og mørkrød. Enkelte dyr kan ha innslag av hvitt i panne, på haletipp eller under magen og rundt jur. Hun er regnet for å være ei kombinasjonsku som er god på både melk og kjøtt.

SIDET TRØNDERFE OG NORDLANDSFE

Sidet trønderfe og nordlandsfe (STN) er et resultat av felles avlsarbeid for feet som ved slutten av 1800-tallet var utbredt i Trøndelag og Nord-Norge. Det er flere lokale rasene så som Rørosfe, Trysilfe, Snåsafe, Nordlandsfe og Finnmarksfe som sammen danner grunnlaget for dagens STN.

Det svartsidefe, kollete feet rundt Røros ble valgt ut som det mest opprinnelige og rene feet, og egnet som en fjellrase i Trøndelags-distriktet. Man valgte å avle fram dyr ut i fra denne typen og derav kommer navnet "rørosfe".

I Nord-Norge var feet i utgangspunktet mer uensartet i farger og avtegninger enn i Trøndelag. Det var mye svartsidefe og røde dyr, og også hornete individer. Det var stor uenighet om hvilken rasestandard man skulle velge, men valget falt til slutt på den svartsidefe typen det ble satset på i Trøndelag. Ved dette valget fikk man fordelene av å få et stort

enhetlig avlsområde for rasen. Sidet trønderfe og nordlandsfe ble regnet som én rase fra 1915.

STN er ei melkepreget kombinasjonsku som skal være lita og nett, tilpasset forholdene i dal og fjellbygdene. Dyra er i dag naturlig kollet og fargen er oftest svartsidefe. Rødsidete og brandsidete dyr kan forekomme. Rasen er som oftest sort eller farget rundt øyne, ører og på mulen. STN-kua er finlemmet, godlynt og kjent for å ta seg lett fram i terrenget.

ØSTLANDSK RØDKOLLE

På Østlandet har det vært lang tradisjon for røde og kollete kyr. På slutten av 1800-tallet var ønsket å lage forskjellige raseuniformer på storfe i hvert distrikt, og østlandsk rødkolle ble gjerne delt opp i romerikskveg og det litt mindre smålenskveget i Østfold. Uniformen som det ble satset på var rød og kollet, men noen dyr hadde også hvite avtegn. Smålenskveget var spesielt kjent for å ha hvite avtegn, og enkelte dyr kunne ha store hvite partier på hodet og ble da kalt "skautet". Gode jordbruksforhold var et godt utgangspunkt for å avle fram ei relativt storvokst og produktiv melkeku på Østlandet.

Østlandsk rødkolle var den dominerende rasen i sentrale strøk av Østlandet fram til den utover 1950- og 1960-tallet ble utkonkurrert av NRF. Avlsforeningen for rødkoller ble sammensluttet med NRF i 1961 som en av de første avlsforeningene. Bare noen svært få bønder på Østlandet hadde beholdt østlandsk rødkolle da bevaringsarbeidet begynte på slutten av 1980-tallet. Disse dyra sammen med innslag fra søsterpopulasjonen i Sverige, svensk rødkulla, er brukt til å bygge opp dagens bestand av rasen.

Tabell 1. Historiske mål på de norske storferasene

Rase	*Årsavdrått i kg mjølk 1955	**Årsavdrått i kg mjølk 2016	*Levendevekt i kg 1955	***Mankehøyde i cm 1990
Sidet trønderfe og norsdlandsfe	2 830	4 320	390	
Telemarkfe	2 840	4 100	420	
Dølafe	2 660	3 120	400	124
Østlandsk rødkolle	3 330	4 460	490	129
**** Norsk rødt fe (NRF)	3 850	7 790	500	
Vestlandsk rødkolle		4 040		120
Vestlandsk fjordfe		3 920		118
Sør- og vestlandsfe (Vestlandsk rødkolle og vestlandsk fjordfe samlet.)	2 930		380	

Forklaringer til tabellen: Tomme felt betyr ingen data.

* Kilde: Husdjursraserna, Ivar Johansson, Grøndahl & Søn 1953

** Kilde: Tine Kukontrollen, 2016

*** Kilde: Hovden, N. Fem norske storferaser. Hovedoppgave ved NLH 1990.

**** NRF er den vanligste norske storferasen i dag, men omtales ellers ikke i denne brosjyren.

Tabell 2 Antall kyr av de truede norske storferasene

Rase	*Antall kyr på 1950-tallet	**Antall kyr 1990	**Antall kyr 2016	***Truet-status 2016
Sidet trønderfe og norsdlandsfe	114 000	800	1 655	Truet
Telemarkfe	100 000	115	380	Truet
Dølafe	40 000	25	223	Kritisk truet
Østlandsk rødkolle	117 000	11	356	Truet
Vestlandsk rødkolle		52	153	Kritisk truet
Vestlandsk fjordfe		49	717	Truet
Sør- og vestlandsfe (Vestlandsk rødkolle og vestlandsk fjordfe samlet.)	22 000		380	

Forklaringer til tabellen: Tomme felt betyr ingen data.

* Kilde: Husdjursraserna, Ivar Johansson, Grøndahl & Søn 1953

** Kilde: Nøkkeltall om de bevaringsverdige storferasene 2016, NIBIO-rapport nr 95, 2017.

*** En storferase som har færre enn 300 kyr regnes som kritisk truet, en storferase som har mellom 300 og 3 000 kyr regnes som truet.

Status for rasene i dag

Alle de seks truede norske storferasene øker i dag i antall, men er fortsatt så fåtallige at de regnes som truet. Rasene brukes både i ordinær mjølkeproduksjon og i spesialisert kjøttproduksjon (som ammekyr). Flere produsenter henter ut merverdi av kjøtt- og mjølkeprodukter fra rasene ved å selge produktene direkte til interesserte forbrukere. Du finner også dyr av disse rasene på gardsbruk som primært ønsker beitedyr for å hindre at utmarka og gamle beitemarker gror igjen.

Norsk genressurscenter

Norsk genressurscenter er etablert av Landbruks- og matdepartementet som en enhet ved NIBIO. Senteret koordinerer kompetanse og aktiviteter innen bevaring og bruk av nasjonale genetiske ressurser for mat og landbruk og har et spesielt ansvar for blant annet å overvåke og rapportere på status til de nasjonale og truede storferasene.

Rase- og avlslag

Alle de bevaringsverdige storferasene har egne avls- eller interesselag som jobber med blant annet livdyrformidling, markedsføring av rasen og utgivelse av medlemsblad. Avls- og raselagene har egne Facebook- grupper og nettsider.

Relevante nettadresser:

Norsk genressurscenter: www.genressurser.no

Nøkkeltall om de bevaringsverdige husdyrrasene:
www.gen-nokkeltall.no

Dølafelaget: www.dolafe.no

Laget for vestlandsk fjordfe: www.fjordfe.no

Laget for vestlandsk raudkolle: www.raudkolle.no

Laget for østlandsk rødkolle: www.rodkollelaget.com

Avlslaget for sidet trønderfe og nordlandsfe: www.stn-avl.no

Landslaget for telemarksfe: www.telemarkfe.no